

О. В. Пасечник, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИНКРЕТИКА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ЕПОХИ МЕТАМОДЕРНУ

Динаміка правового розвитку на сучасному етапі життя постіндустріального суспільства, зумовлює вироблення ефективних інструментів адекватного реагування на виклики сьогодення. Змінюється порядок організації та функціонування всіх сфер життя: і економічної, і політичної, і гуманітарної, і безпекової та ін. Багатовекторність міжнародних процесів свідчить про те, що значення забезпечення стабільності у світі надалі зростатиме. Світове співтовариство дедалі більше переконується у необхідності розроблення раціональних підходів для колективного вирішення світових проблем та викликів, створення збалансованої системи міжнародних відносин, з працюючими процедурами контролю та впливу на суб'єктів міжнародного права, належної реалізації та захисту загальнолюдських цінностей.

Формування міжнародного правопорядку має відповідати певним магістральним орієнтирам розвитку, зокрема: збереження та раціональне використання природного середовища; ефективна взаємодія із іншими соціальними системами; досягнення певного рівня і стану у розвитку міжнародних правовідносин, які визначаються фактичним ступенем розвитку міжнародної економіки і політики, характером і сукупністю інтересів учасників міжнародного правопорядку; розбудова моделей мирної та партнерської взаємодії учасників міжнародного правопорядку; розробки механізмів які були би здатні вчасно адоптуватися та реагувати на розвиток і зміну відносин сучасного світу.

Під міжнародним правопорядком слід розуміти особливий зріз правової реальності, який чітко відображає статичні та динамічні характеристики правового впливу на відносини, учасниками яких виступають суб'єкти міжнародного права, засновується на принципах законності та верховенства права, загальнолюдських цінностях та міжнародно-правових приписах закріплених у нормах м'якого та твердого права.

Міжнародний правопорядок та загально-правовий розвиток, стимулюють розроблення ефективних механізмів діалогу правових культур правових систем метамодерну, які мають бути засновані на загально визначених людських цінностях, розумінні необхідності забезпечення раціональної екологічної політики, наявності діючих процедур підтримки світової безпеки та технологічно-досконалих інструментів відповідних потребам інформаційного суспільства.

Ключові слова: діалог правових культур, метамодерн, міжнародний правопорядок, сучасне право, правова система, правова культура.

O. V. Pasechnyk. Syncretism of the international legal order of metamodernism

The dynamics of legal development at the current stage of the life of the post-industrial society determines the development of effective tools for adequate response to today's challenges. The order of organization and functioning of all spheres of life is changing: economic, political, humanitarian, security, etc. The multi-vector nature of international processes indicates that the importance of ensuring stability in the world will continue to grow. The world community is increasingly convinced of the need to develop rational approaches for the collective solution of world problems and challenges, to create a balanced system of international relations, with working procedures of control and influence on subjects of international law, proper implementation and protection of universal values.

The formation of the international legal order must correspond to certain major guidelines of development, in particular: preservation and rational use of the natural environment; effective interaction with other social systems; reaching a certain level and state in the development of international legal relations, which are determined by the actual degree of development of the international economy and politics, the nature and set of interests of the participants of the international legal order; development of models of peaceful and partnership interaction of participants in the international legal order; development of mechanisms that would be able to adapt in time and respond to the development and change of relations in the modern world.

The international legal order should be understood as a special slice of legal reality that clearly reflects the static and dynamic characteristics of the legal influence on relations, the participants of which are the subjects of international law, is based on the principles of legality and the rule of law, universal human values and international legal prescriptions enshrined in the norms of hard and soft law of international law.

The international legal order and general legal development stimulate the development of effective mechanisms for dialogue between legal cultures and legal systems of the metamodern, which must be based on universally recognized human values, an understanding of the need to ensure a rational environmental policy, the existence of effective procedures for supporting global security and technologically advanced tools that meet the needs of the information society.

Key words: dialogue of legal cultures, metamodern, international legal order, modern law, legal system, legal culture.

Актуальність. Динаміка правового розвитку на сучасному етапі життя постіндустріального суспільства, зумовлює вироблення ефективних інструментів адекватного реагування на виклики сьогодення. Змінюється порядок організації та функціонування всіх сфер життя: і економічної, і політичної, і гуманітарної, і безпекової та ін. Багатовекторність міжнародних процесів свідчить про те, що значення забезпечення стабільності у світі надалі зростатиме. Світове співтовариство дедалі більше переконується у необхідності розроблення раціональних підходів для колективного вирішення світових проблем та викликів, створення збалансованої системи міжнародних відносин, з працюючими процедурами контролю та впливу на суб'єктів міжнародного права, належної реалізації та захисту загальнолюдських цінностей.

Мета. Загальнотеоретичне дослідження синкретики міжнародного правопорядку епохи метамодерну.

Основний зміст. А. Ф. Крижановський вказує, що сучасному суспільству відповідає й сучасний рівень правопорядку, який має ґрунтуватися на розумінні суспільною правосвідомістю ідеї права як міри свободи, справедливості та формальної рівності. Воно не сумісне з нормативістським праворозумінням, яке виходить з того, що рамки свободи і справедливості визначаються державою [6, с. 132].

Формування міжнародного правопорядку має відповідати певним магістральним орієнтирам розвитку, зокрема: збереження та раціональне використання природного середовища; ефективна взаємодія із іншими соціальними системами; досягнення певного рівня і стану у розвитку міжнародних правовідносин, які визначаються фактичним ступенем розвитку міжнародної економіки і політики, характером і сукупністю інтересів учасників міжнародного правопорядку; розбудова моделей мирної та партнерської взаємодії учасників міжнародного правопорядку; розробки механізмів які були би здатні вчасно адаптуватися та реагувати на розвиток і зміну відносин сучасного світу.

Для правильного визначення та розуміння поняття міжнародного правопорядку необхідно в першу чергу дослідити трактування поняття самого правопорядку, як основи нормального, організованого та стабільного існування, функціонування та розвитку суспільства в цілому.

Правопорядок являє собою складне, багатогранне правове та соціальне явище, яке перебуває в нерозривному зв'язку з процесами розвитку правового та соціального життя держави, а отже з усіма трансформаційними чинниками, які впливають на ці процеси.

У цьому контексті слід також зазначити про розвиток ідеї тісного взаємозв'язку і взаємовпливу правосвідомості особистості та сучасного правопорядку, що розробляється зокрема Т. Г. Андрусюком. На думку вченого, центральною, стрижневою ідеєю правопорядку стає людина, індивід, особистість як елемент, що поєднує правопорядок і правосвідомість, а не суто закон. Тобто, з цієї позиції, наявний у житті правопорядок не є тотожним правопорядкові, вираженому у правових нормах. Так, тенденція до детальної регламентації і регулювання всіх суспільних відносин статтями писаного закону притаманна поліцейській державі, є визначальною ознакою такої держави на протилежність державі правовій. Загалом така тенденція є проявом низького рівня правосвідомості, адже зростання кількості законів не сприяє зміцненню правопорядку [1, с. 16].

Звідси випливає, що стан правопорядку залежить від численних факторів, які лежать поза сферою права. Масова поведінка людей, яка зрештою і становить правопорядок, отримує ментальне, психічне, біологічне вимірювання.

Загалом науковці і практики, які досліджують явище правопорядку епохи постмодерну, звертають увагу на розширення правових джерел, зростаюче значення м'якого права та його складових у формуванні правопорядку сучасної держави. Так, наприклад, О. М. Пасенюк у своєму дослідженні правової теорії постмодерну робить висновок, що неповнота, неясність, суперечливість чи відсутність законодавства, яке регулює спірні відносини, мають усуватися, перш за все нормами, створеними юридичною практикою, а не законодавчими змінами [9, с. 9].

Зі свого боку В. Г. Перепелюк у своєму дослідженні заявляє, що у постмодернізмі правовстановлююче значення визнається, насамперед, за діяльністю приватних осіб, що дозволяє їм самокоординувати та саморегулювати взаємовідносини між собою. При цьому підкреслюється, що не договірна практика, яка здійснюється на основі позитивного права, породжує норми нового типу (конвенції), а навпаки, спонтанно породжувані конвенції постійно змінюють реальну договірну практику [10, с. 35].

Отже, якщо уявляється можливим вплив різноманітних (у тому числі неюридичних) чинників на формування правопорядку сучасної держави, з розвитком останньої уявляється необхідним і визнання та дослідження впливу інструментів, що відповідають сучасним реаліям, зокрема м'якого права.

Так, інститути ЄС звертаються до актів м'якого права при регулюванні відносин як у зовнішній, так і внутрішній політиці. У зовнішній політиці це проявляється у регулюванні відносин з державами-кандидатами до вступу в ЄС, третіми країнами та іншими релевантними суб'єктами. Яскравим прикладом слугує Порядок денний асоціації 2009 року, прийнятий Радою з питань співробітництва «Україна-ЄС», який формально не створює юридичного зобов'язання, водночас фактично імплементується в національне законодавство України.

Досліджуючи вплив м'якого права на розширення компетенції інститутів ЄС, Г. О. Головач, стверджує, що наслідком такого розвитку стає формування нового за своєю суттю правопорядку, який не звужується повністю ані до національного, ані до міжнародного [5, с. 85].

В цілому, аналізуючи засади сучасного міжнародного правопорядку, ми маємо враховувати тенденції глобалізації та інтеграції, інформаційної трансформації та транспарентності, екологічної кризи та модернізації систем енергозабезпечення, питання загальної та локальної безпеки та миру.

К. Б. Попович, вказує, що «найважливішим фактором, що зумовлює необхідність формування міжнародного правопорядку та його подальшого зміцнення, виступає вирішення глобальних проблем, яке можливе лише при взаємній домовленості та співпраці різних держав, чим і зумовлюється підвищений інтерес до розробки нових методів та засобів підтримки і захисту правопорядку на нашій планеті» [11, с. 17].

Статут ООН змінив пасивний підхід міжнародного права і вперше в історії людства встановив імперативну заборону державам застосовувати в міжнародних відносинах погрозу силою або її застосування проти політичної незалежності будь-якої держави і її територіальної цілісності. Тим самим, у чіткій юридично-обов'язковій формі було встановлено, що співробітництво між державами, не дивлячись на всі наявні розбіжності між ними, повинно бути лише мирним та миролюбним [15].

Розвиток зазначених приписів мав місце у багатьох міжнародних правових актах, зокрема, у Маастрихтському договорі 1992 р., в якому вперше з'явилися положення щодо розвитку Спільної зовнішньої та безпекової політики, яка в перспективі може стати «політикою спільної оборони». Згодом ця ініціатива була визнана недостатньо ефективною і замінена розширеним та більш дієвим політико-правовим інструментом, який зафіксований Амстердамським договором ЄС від 1997 р. (набув чинності у 1999 р.) і здобув назву Спільна Європейська політика безпеки та оборони [17, р. 32].

13 грудня 2007 року в Лісабоні голови держав та урядів країн-членів ЄС підписали «Лісабонський договір, що змінює Договір про Європейський Союз та Договір про створення Європейської спільноти» (так званий Лісабонський договір). Цим договором були внесені інституційні зміни до установчих договорів ЄС та розроблені нові принципи взаємодії для держав учасниць.

Аналізуючи напрацювання теоретиків права, можна відмітити роботи С. М. Скурихіна який вважає, що в якості принципів існування світового правопорядку виступають розумність, справедливість, рівність, свобода, формально-правова визначеність. За суттю, сучасний правопорядок – це результат узгодження національних інтересів. Загальний правовий розвиток відбувається в рамках процесу конвергенції. Вважається, що в результаті утворення єдиного правового простору поступово формуватиметься глобальне право [14, с. 303].

Кожна держава, конкуруючи з іншими, прагне досягнення такого балансу сил, яке виступало б як стримувальний механізм в умовах протистояння і за якого ця держава може отримати перевагу, що гарантує їй безпеку. Їх головна мета (забезпечення міжнародного миру і безпеки) у принципі схожа, відмінність полягає в методах досягнення і, крім того, якщо кожна окрема держава прагне забезпечити власну безпеку, політика міжнародного права покликана забезпечити її для всього міжнародного співтовариства.

Однією з головних проблем сучасного міжнародного правопорядку і його недостатньої ефективності є відсутність науково розробленої політики міжнародного права. Норми міжнародного права, насамперед угоди і юридично обов'язкові резолюції, розробляються без відповідного психологічного, соціологічного й антропологічного аналізу того соціально-психологічного середовища, на яке ці норми повинні впливати. Водночас після ухвалення і впровадження норм міжнародного права немає необхідного соціально-психологічного моніторингу, який би дозволив встановити ступінь ефективності цих норм – їх впливу на свідомість і поведінку широких мас [16, с. 131].

Міжнародна політика полягає в суперництві суверенних держав, що орієнтовані на національні інтереси, а тому борються за досягнення тієї мети, яка постійно перебуває у сфері їх уваги. До них належить насамперед досягнення безпеки, оскільки за відсутності верховного арбітра в міжнародних відносинах кожна держава змушена багато уваги приділяти власному захисту.

Наведені положення дозволяють нам зробити висновок, що під міжнародним правопорядком слід розуміти особливий зріз правової реальності, який чітко відображає статичні та динамічні характеристики правового впливу на відносини, учасниками яких виступають суб'єкти міжнародного права, засновується на принципах законності та верховенства права, загальнолюдських цінностях та міжнародно-правових приписах закріплених у нормах м'якого та твердого права.

В. Г. Буткевич, цілком обґрунтовано зазначає, що цілями правового порядку є: правове вираження та оформлення міжнародного життя; забезпечення чіткого й суворого режиму міжнародних відносин; забезпечення матеріального добробуту народів; правове забезпечення і гарантія нових економічного, політичного, інформаційного, екологічного та інших порядків у міжнародних відносинах тощо [7, с. 78].

Відтак, на нашу думку, формування міжнародного правопорядку епохи метамодерну має засновуватися на врахуванні можливостей синкретичного поєднання та вироблення механізмів збалансованого функціонування, різноманітних системних компонентів міжнародних відносин. Зазначене поєднання, дозволить вийти на зовсім інший рівень діалогу світових правових культур.

Розкриваючи природу діалогу правових культур правових систем метамодерну, необхідно враховувати, що людська цивілізація вступила в новий етап свого розвитку, що характеризується усвідомленням взаємозв'язку і взаємодії народів, країн, культур, правових систем.

Взаємодія правових культур є невід'ємним фактом розвитку держави і права. Національна правова культура в «чистому вигляді» практично ніде не існує. На формування і розвиток правової культури з кожним десятиліттям все більший вплив здійснюють зовнішні та міжнародні чинники.

Наприклад, Генеральна конференція ЮНЕСКО від 2 листопада 2001 року прийняла Всезагальну декларацію про культурне різноманіття, яка розглядає міжкультурний діалог в якості найкращої гарантії світу. У декларації мова йде про те, що «захист культурного розмаїття є етичним імперативом, невіддільним від поваги гідності людської особистості» [3].

Дослідження правових аспектів міжкультурної взаємодії дозволяє виявити, що правові системи різних держав знаходяться в постійному «культурному діалозі». Правова культура конкретного суспільства збагачується за рахунок фрагментів інших правових культур.

Відтак, аналіз сучасного світового правопорядку, має бути проведено із урахуванням аспектів взаємодії правових культур.

Дослідження взаємозв'язку правових систем різних рівнів дозволяє вивчити їхній дуалістичний взаємовплив, тобто питання щодо тенденцій, які існують на вищих або нижчих, по відношенню до країни, рівнях, яким чином вони впливають і своєрідно виявляються на рівні країни, і, навпаки, які тенденції характеризують внутрішній саморозвиток країн і як вони виявляються на вищих і нижчих рівнях [12, с. 90-91].

З цього приводу, Х. Бехруз вказує, що «сучасні тенденції світового розвитку зумовлюють інтеграційні процеси у взаємовпливах правових систем різних країн, які виявляються, зокрема, у їхній конвергенції, наближенні, гармонізації, уніфікації законодавства, забезпеченні пріоритету прав людини, домінуванні норм міжнародного права над внутрішнім правом, що активізує дослідження їхніх загальних, особливих та унікальних властивостей [2, с. 64].

На сьогоднішній день, правові цінності все більше перетворюються в планетарну, глобальну дійсність. Так, кожна держава розвивається на основі власного закладеного фундаменту, але, разом з тим, в економіці, політиці, ідеології, правовому мисленні і культурі правові цінності все більше набувають спільних рис.

Політична і правова система держав ХХІ століття характеризується синтезом усіх позитивних сторін багатого досвіду людства. Даний досвід підтверджує виникнення демократичної правової держави і справедливого громадянського суспільства для стабільного розвитку і соціального прогресу. Цей процес відбувається за допомогою діалогу правових культур (шляхом формування загальнопланетних правових цінностей) [13, с. 11-12].

Дослідження процесу формування загальнопланетних правових цінностей актуалізується в умовах діалогу правових культур законодавчого (романо-германського) та прецедентного (англо-американського) права. За словами К. Осаке: «У цих двох гілок західної правової культури абсолютно різні концепції права, абсолютно різні тлумачення поняття «праворозуміння», відповідно, протилежні уявлення про законслухняність громадянина [8, с. 214].

Також, варто зазначити, що діалог може розгортатись в надрах правової культури, так званий внутрішній діалог. С. М. Скуріхін вказує, що: «Внутрішній діалог – це діалог, який розгортається в культурі, до складу якої входить дві, три і більше субкультур, що відчують потребу у взаємних контактах» [14, с. 302].

Аналізуючи вищевикладене, вважаємо, що діалог правових культур, на сучасному етапі правового розвитку, є, перш за все, основою і механізмом для виділення універсальних, всесвітніх, загальнолюдських цінностей.

На сьогоднішній день, правові цінності все більше перетворюються в планетарну, глобальну дійсність. Так, кожна держава розвивається на основі власного закладеного фундаменту, але разом з тим в економіці, політиці, ідеології, правовому мисленні і культурі правові цінності все більше набувають спільних рис.

Діалектика культурної динаміки полягає в постійному переході від минулого до сьогодення та майбуття. Накопиченому досвіду минулого протистоїть повсякденна практика сьогодення, яка потребує постійного декодування колишнього культурного досвіду, його пристосування, відбору та інтерпретації. Процеси глобалізації та культурної динаміки, як показує практика, не ведуть до формування єдиної світової культури. Сучасна культура залишається безліччю самобутніх культур, що знаходяться в діалозі і взаємодії одна з одною. Культурні зміни ведуть тільки до універсалізації, але ніяк не до одноманітності [4, с. 215].

У зазначеному аспекті, слід враховувати, що правові системи всіх країн не існують ізольовано. Вони взаємодіють одна з одною, ведуть нескінченний культурний діалог. Правова культура окремих країн піддається постійному впливу випадкових фрагментів інших правових культур, юридичних текстів, процедур і правових конструкцій, що потрапляють в неї ззовні. Оновлення в праві пов'язано з процесом створення самобутніх правових цінностей в рамках конкретної національної культури. Такий вплив дозволяє оцінити власний досвід правового життя, знайти можливість розвивати, удосконалювати окремі елементи своєї правової системи, наповнюючи їх новими смислами.

Висновки. Підсумовуючи, хотілось би зазначити, що міжнародний правопорядок та загально-правовий розвиток, стимулюють розроблення ефективних механізмів діалогу правових культур правових систем метамодерну, які мають бути засновані на загальноновизнаних людських цінностях, розумінні необхідності забезпечення раціональної екологічної політики, наявності діючих процедур підтримки світової безпеки та технологічно-досконалих інструментів відповідних потребам інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Андрусак Т. Г. Правопорядок і правосвідомість: питання взаємозв'язку та взаємовпливу. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри* : тези Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2008. С. 16-17.
2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: підручник. Одеса : Фенікс, 2009. 464 с.
3. Всеобщая декларация ЮНЕСКО о культурном разнообразии. 2001. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml
4. Гаврилюк А.М. Поняття правової культури в сучасних наукових дослідженнях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 36. С. 214-219.
5. Головач Г. О. Алгоритми м'якого права та їх роль у формуванні правопорядку сучасної держави. *Приватне та публічне право*. 2021. № 1. С. 82-87.
6. Крижановський А. Ф. Образ правопорядку. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Том VI. Одеса : Юридична література, 2007. С. 80-87.
7. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / за ред. В.Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.
8. Осаке К. Американська правова культура: загальна квінтесенція та галузеві особливості. *Порівняльне правознавство*. 2012. № 3-4. С. 209-224.
9. Пасенюк О. М. Правова теорія постмодерну як методологічний підхід до реформування вітчизняного судівництва. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри* : тези міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2008. С. 8-11.
10. Перепелюк В. Г. Деякі питання розвитку адміністративного права у світлі правової теорії постмодернізму. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри* : тези міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2008. С. 34-37.
11. Попович, К. Б. Щодо поняття "міжнародний правопорядок". *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Право*. Ужгород : Вид-во УжНУ "Говерла", 2011. Вип. 17. С. 17-20.
12. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / В. С. Журавський, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко ; за заг. ред. В. С. Журавського. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 296 с.
13. Русавська О.О. Діалог правових культур: поняття, умови, особливості. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. № 2, 2020. С. 9-14.
14. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. С. М. Скуріхін. Одеса : Фенікс, 2020. 314 с.
15. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
16. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право : підручник. К. : Знання, 2012. 631 с.
17. Hill C. *International relations and the European Union*. New York : Oxford University Press, 2005. 492 p.